

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และสภาพสังคมอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดความยุ่งยากและการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนขึ้น ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมตัวให้พร้อม โดยการพัฒนาตนเอง ฝึกทักษะการดำรงชีวิต รวมทั้งรู้เท่าทันสถานการณ์ต่าง ๆ หรือแม้แต่การควบคุมเปลี่ยนแปลงกระแสต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมได้ในที่สุด

การศึกษาถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ในการเตรียมตัวให้พร้อม เพื่อที่จะดำรงชีวิตได้ท่ามกลางการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นกระบวนการศึกษาจึงจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนและต้องเปิดกว้างและครอบคลุมในทุกด้าน เพื่อให้เด็กทุกคนสามารถเข้าถึงได้ และตอบสนองต่อสภาพท้องถิ่นที่เด็กอาศัยอยู่ รวมถึงไม่จำกัดการศึกษาให้อยู่ภายในโรงเรียนเท่านั้น อีกทั้งยังต้องเป็นการช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาความรู้และทักษะที่เหมาะสม เพื่อที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

ประเทศไทยเห็นความสำคัญของการศึกษาและสิทธิเสรีภาพของประชาชนไทยทุกคนในการรับการศึกษา จึงได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวด 3 ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย มาตรา 43 ได้บัญญัติไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542, หน้า 7)

อย่างไรก็ตาม เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษจำนวนมาก ยังมีโอกาสในการศึกษาน้อยกว่าเด็กทั่วไป เด็กเหล่านี้จะต้องมีการเตรียมพร้อมสำหรับอนาคต เพื่อที่จะได้ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี อยู่ร่วมกับคนในสังคมได้แบบเท่าเทียม และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคมได้

เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษมีทั้งหมด 12 ประเภท ได้แก่ 1) เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน 2) เด็กปัญญาอ่อนที่เรียนหนังสือได้ 3) เด็กปัญญาอ่อนที่ฝึกได้ 4) เด็กปัญญาอ่อนที่มีระดับสติปัญญาต่ำมาก 5) เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา 6) เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย 7) เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรม 8) เด็กที่มีปัญหาในการเรียนรู้ 9) เด็กเจ็บป่วยเรื้อรังในโรงพยาบาล

10) เด็กปัญญาเลิศ 11) เด็กออทิสติก และ 12) เด็กที่มีความบกพร่องซ้ำซ้อน (ผดุง อารยะวิญญู, 2542, หน้า 20) โดยเด็กแต่ละประเภทอาจมีข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับระบบการศึกษาที่โรงเรียนจัดให้ได้ นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ หลักสูตร สื่อและวิธีการสอนของโรงเรียนยังไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

ปัญหาระบบการศึกษาของรัฐในปัจจุบัน คือ การนำนโยบายสู่การปฏิบัติเป็นไปอย่างล่าช้าเนื่องจากขาดกระบวนการทำความเข้าใจที่เป็นรูปธรรมให้ชัดเจน ขาดความรู้ความเข้าใจและไม่ให้ความสำคัญในการบริหารจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ นอกจากนี้บุคลากรทางการศึกษาพิเศษมีไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น และกระบวนการและรูปแบบการจัดการศึกษาไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและยังไม่ทั่วถึง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2549) ดังนั้น เพื่อตอบสนองต่อปัญหาเหล่านี้ จึงได้มีองค์กรเอกชน องค์กรชุมชน และมูลนิธิต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เพื่อเข้ามาช่วยเติมเต็มการทำงานของภาครัฐ และเพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่เด็กกลุ่มนี้อย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น โดยมีรูปแบบและแนวทางในการจัดการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 หมวด 3 ระบบการศึกษา และหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย” และ “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ (พระราชบัญญัติศึกษาแห่งชาติ, 2542) นอกจากนี้ การศึกษาตามอัธยาศัยยังมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เป็นทั้งกิจกรรมการศึกษา กิจกรรมการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง สถานการณ์จำลอง และปรากฏการณ์ธรรมชาติ ส่วนปัจจัยสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ได้แก่ การพูดคุย การหารือ การเสวนา การสืบค้น แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และสถานที่เล่น (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544, หน้า 49)

แนวความคิดพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในโลกยุคโลกาภิวัตน์ เสนอว่าการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตตามสถานการณ์ในชีวิต เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ การทำงาน หรือการเรียนรู้จากบุคคล ครอบครัว สภาพแวดล้อม สื่อ แหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะความบันเทิง และการ

พัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน และไม่จำกัดอายุ (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2548)

รูปแบบและการจัดการศึกษาขององค์กรเอกชน องค์กรชุมชน หรือมูลนิธิ ในแต่ละแห่งก็มีที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ และสอดคล้องกับความต้องการและเหมาะสมกับตัวเด็ก จากการสำรวจองค์กรเอกชนและมูลนิธิต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ที่ได้จัดการศึกษาและช่วยเหลือกลุ่มคนพิการมีทั้งสิ้น 13 องค์กร/มูลนิธิ (สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงใหม่, 2550) ซึ่งจากจำนวนองค์กร/มูลนิธิทั้งหมดนี้ มูลนิธิบ้านสมานใจก็เป็นหนึ่งมูลนิธิที่จัดการศึกษาและให้ความช่วยเหลือกลุ่มเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ที่มีความบกพร่องทางด้านสติปัญญาและร่างกาย ด้วยการสร้างโอกาสให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้ประกอบกิจกรรมที่สร้างสรรค์ ที่นอกจากจะช่วยพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่แล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อสังคมด้วย

แนวทางการจัดการศึกษาของมูลนิธิบ้านสมานใจ คือ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่เปิดโอกาสให้เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่จบการศึกษาพิเศษจากโรงเรียนแล้ว ได้มีโอกาสเรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจ นอกจากนี้ยังเป็นการจัดการศึกษาตามศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน และไม่จำกัดอายุ

การจัดการการศึกษาตามอัธยาศัยของมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่ ดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษของมูลนิธิบ้านสมานใจ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือกลุ่มเด็กและคนพิการในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อจะได้้นำผลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในทางที่เกิดประโยชน์ และเป็นแนวทางการปฏิบัติการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในลักษณะนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ ของมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษของมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างของรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการจัดการศึกษาของมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่ หมายถึง รูปแบบที่มูลนิธิบ้านสมานใจกำหนดขึ้นมาให้เหมาะสมกับบริบทของเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ กิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินงานจัดการศึกษา ก็เพื่อให้เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่เป็นกลุ่มเป้าหมายมีการพัฒนาทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และจิตใจ รวมทั้งการก่อให้เกิดการเรียนรู้ มีความสามารถ และมีศักยภาพตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

การศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ หมายถึง การศึกษาที่ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้บกพร่องทางสติปัญญา/ร่างกาย ได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามศักยภาพและโอกาส เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งในที่นี้คือ การศึกษาตามอัธยาศัยของมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่

เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ หมายถึง เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา สามารถแบ่งได้ 3 ระดับด้วยกัน คือระดับเรียนได้ ระดับฝึกได้ และระดับรุนแรง นอกจากนี้ยังมีความสนใจระยะสั้น ขาดทักษะทางสังคม จนไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับกระบวนการการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดให้ได้ และต้องการการศึกษาในรูปแบบที่แตกต่างออกไป ซึ่งในที่นี้คือ เด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่ได้เข้ามารับการศึกษาตามอัธยาศัยของมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่ จะอยู่ในระดับที่ฝึกได้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ได้แนวคิดและรูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษของมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่
2. ได้ทราบสภาพและอุปสรรคในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษของมูลนิธิบ้านสมานใจ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับใช้กับมูลนิธิอื่น ๆ
3. ได้แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษที่ตรงตามความต้องการและสามารถพัฒนาศักยภาพของเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษได้